https://doi.org/10.22364/lviz.125.10
pp. 201–210

LATVIJAS VĒSTURES
INSTITŪTA ŽURNĀLS

1 (125) 2026

Baiba Pazāne
0009-0002-3137-7831

James M. White, Irina Paert, eds. *Baltic Orthodoxy: People, Places, Practices*. Tartu: University of Tartu Press, 2025*[1]
480 pp., ISBN 978-9908-57-005-1; eISBN 978-9908-57-006-8

The book, Baltic Orthodoxy: People, Places, Practices, *studies various aspects of Orthodox and Old Believers' culture in the Baltic Sea region from the mid-19th century to the present day. Taking into account the shared historical experience (especially among Latvia and Estonia), the monograph allows one to ascertain that in some cases the situation was similar in the whole region. Differences are found only concerning individual nuances characteristic of a particular region – traditions of the clergy families, organisation of the internal life of parish schools and monasteries, etc. Hence, the articles can provide valuable theoretical insights for further studies on the issue of interests, which perhaps has not been dealt with in other Baltic countries, although it has certain points of contact in the common history of the region. Thus, in general, the book can be assessed as a significant scientific contribution to the study of the history of the Orthodox Church (and Old Believers) of the Baltic Sea region, including in Latvia.*

Austrumu kristietības atzars – pareizticība vēsturisko notikumu gaitā ir kļuvusi par neatņemamu Baltijas jūras reģiona valstu sabiedrības sastāvdaļu. Ilgu laiku šis reģions atradās Krievijas impērijas sastāvā. Pareizticīgā baznīca kā neatņemama cariskās Krievijas sastāvdaļa bija ieguvusi valsts baznīcas statusu ar visām no tā izrietošajām privilēģijām, to skaitā iespēju izplatīt savu ietekmi arī pakļautajās

* Recenzija sagatavota ar Latvijas Zinātnes padomes finansējumu, projekts "Latvijas 20.–21. gadsimta vēsture: sociālā morfoģenēze, mantojums un izaicinājumi", projekta Nr. VPP-IZM-Vēsture-2023/1-0003.

1 Rakstu krājums ir brīvi pieejams tiešsaistē.

rietumu provincēs. Līdz 19. gadsimta pirmajai pusei Latvijas vēsturiskajā teritorijā pareizticība nebija plaši izplatīta ticība – to galvenokārt pārstāvēja cilvēki, kas šajās teritorijās ienāca tikai uz noteiktu laiku – slāvu tirgotāji, strādnieki un karavīri. Dažādu faktoru ietekmē 19. gadsimta 40. gados vietējie latviešu un igauņu zemnieki masveidā konvertējās pareizticībā. Sākot ar šo laiku, var runāt par "latviešu pareizticību".

Interese par pareizticīgās baznīcas (arī vecticībnieku)[2] vēsturi Latvijas historiogrāfijā pēdējās divās desmitgadēs ir palielinājusies. Nozīmīgs ir Erfurtes Universitātes (Vācija) vēsturnieka Sebastiana Rimestada (*Rimestad*) 2012. gadā publicētais darbs, kurā autors pievēršas pareizticīgo baznīcu problēmām Latvijā un Igaunijā.[3] S. Rimestads salīdzina abu baznīcu attīstību starpkaru periodā – tām bija kopīgs sākums, taču atšķiras to izvēlētais turpmākais ceļš.[4] Savā pētījumā autors ļauj lasītājam interpretēt Latvijas pareizticīgās baznīcas iespējami citādo vēstures scenāriju, balstoties uz Igaunijas piemēru. Savukārt 2012. gadā iznākušajā monogrāfijā Reliģiozitāte Latvijā: vēsture un mūsdienas[5] reliģijas nozīmi Latvijas vēsturē risina vairāki autori – Juris Vuguls, Jeļena Avanesova, Viktorija Aleksandrova, Nadežda Pazuhina, Sebastians Rimestads, pievēršoties arī pareizticīgās baznīcas un vecticībnieku jautājumiem. Tāpat situāciju Latvijā

2 Arnolds Podmazovs (2001). *Vecticība Latvijā*. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts; Arnold Podmazov (2010). *Rizhskie starovery*. Riga: Latvijas vecticībnieku biedrība; Tatjana Feigmane (2001). Deputaty-staroobrjadcy v Latvijskom Sejme. *Russkie v Latvii*. Vyp. 3. *Iz istorii i kul'tury staroverija*. Riga: SOL, s. 183–205; Nadežda Pazuhina (2009). *Kulturpraktiken der russisch-orthodoxen Altgläubigen Lettlands. Erfahrungen von Stabilität und Wandel in priesterlosen Gemeinschaften (1920–1939 und 1991–2006)*. Saarbrücken: Südwestdeutscher Verlag für Hochschulschriften; Heiko Schmidt (2015). *Glaubenstoleranz und Schisma im Russländischen Imperium. Die staatliche Politik gegenüber den Altgläubigen in Livland, 1850–1906*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht; Vladimir Nikonov (2008). *Staroverie Latgalii: ocherki po istorii staroverческih obshhestv Rezhickogo i Ljucinskogo uezdov (2-ja polovina XVII – 1-ja polovina XX vv.)*. Rezekne: Rezeknenskaja kladbishhenskaja staroobrjadcheskaja obshhina; Maija Grizāne (2022). Krievu vecticībnieku sociālais tēls Latvijas periodiskajā presē 1920.–1930. gados. *Reliģiski-filozofiski raksti XXXII*. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, 173.–196. lpp.; Nadežda Pazuhina (2025). Vecticībnieki Latvijā. *Nacionālā enciklopēdija*. Latvijas Nacionālā bibliotēka. Pieejams: https://enciklopedija.lv/skirklis/22193-vectic%C4%ABbnieki-Latvij%C4%81 (skatīts 09.03.2026.).

3 Sebastian Rimestad (2012). *The Challenges of Modernity to the Orthodox Church in Estonia and Latvia (1917–1940)*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

4 Atšķirībā no Latvijas pareizticīgās baznīcas, kas 1920. gadā pieņēma lēmumu saglabāt kanonisko saiti ar Maskavas patriarhātu, Igaunija mainīja kanonisko pakļautību, 1923. gadā pārejot Konstantinopoles patriarhāta jurisdikcijā.

5 Solveiga Krūmiņa-Koņkova, red. (2012). *Reliģiozitāte Latvijā: vēsture un mūsdienu situācija*. Rīga: LU Filozofijas un socioloģijas institūts.

atklāj vairākas publikācijas par konkrētām pareizticīgajām draudzēm starpkaru periodā.[6] Tomēr jāatzīst, ka Latvijas historiogrāfijā trūkst recenzijā aplūkotajai monogrāfijai līdzvērtīgu pētījumu par pareizticīgās baznīcas vēsturi Latvijā.

Grāmata *Baltijas pareizticība: cilvēki, vietas, prakses* publicēta 2025. gadā Tartu Universitātē ar Igaunijas Pētniecības padomes granta un Tartu Universitātes publikāciju granta finansiālu atbalstu. Tās nosaukums liecina, ka darba galvenais uzdevums ir izpētīt pareizticīgajai baznīcai piederīgo ticīgo, atsevišķu dievnamu un draudžu un to lietoto prakšu vēstures jautājumus Baltijā. Šeit uzreiz ir jāiezīmē divas nianses, kas nezinātājam sākotnēji var radīt maldīgu priekšstatu. Pirmkārt, rakstu krājumā ir apskatīta pareizticīgās baznīcas un vecticības vēsture Latvijas, Igaunijas, Lietuvas un Somijas vēsturiskajās un mūsdienu teritorijās. Tomēr Lietuva pie Baltijas valstīm (kopā ar Latviju un Igauniju) ģeogrāfiski, politiski un vēsturiski tika pieskaitīta, nostiprinoties reģiona valstiskajai neatkarībai tikai pēc Pirmā pasaules kara. Savukārt Somija nekad agrāk nav dēvēta par Baltijas valsti. Precizējot nosaukumu – "Baltijas jūras reģiona" –, tiktu pareizāk atklātas pētījuma aptvertās ģeogrāfiskās robežas. Otrkārt, krājumā tiek apskatīti jautājumi, kas skar gan pareizticību, gan vecticību. Tas rada neizpratni par vecticības kā līdzvērtīga faktora neiekļaušanu darba nosaukumā. Lasītājam var rasties visai pretrunīgs priekšstats. Pirmkārt, vecticības pakārtotais stāvoklis attiecībā uz pareizticību. Otrkārt, abu konfesiju vienotais raksturs, kas nav korekti, jo, lai gan vēsturiski tās ir ģenētiski saistītas,[7] tomēr mūsdienās tās ir pilnīgi atsevišķas konfesijas.

---

6 Dzintars Ērglis (2018). Pareizticība Ziemeļkurzemē: Kolkasraga draudze (1918–1934). *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 1 (106), 93.–142. lpp.; Dzintars Ērglis (2019). Pareizticība Ziemeļkurzemē: Kolkasraga draudze un tās priesteri (1934–1940). *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 1 (109), 93.–140. lpp.; Dzintars Ērglis (2021). Pareizticība Ziemeļkurzemē: Dundagas draudze (1918–1936). *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2 (114), 85.–104. lpp.; Baiba Pazane (2007). Klir latishskih pravoslavnyh prihodov v Vidzeme v 20–30-e godi XX veka. *Pravoslavie v Latvii: istoricheskie ocherki*. Red. Aleksandr Gavrilin. Riga: [Filokalija], s. 33–62; Baiba Pazāne (2024). Latviešu pareizticīgās draudzes 20. gs. 20.–30. gados: Ļaudonas draudzes piemērs. *Jauno vēsturnieku zinātniskie lasījumi IX: Starpdisciplināri pētījumi Latvijas vēsturē*. Sast. Ginta Ieva Bikše un Alberts Rokpelnis. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 199.–209. lpp.; Aleksandr Gavrilin (2013). *Ljucinskoe (Ludzenskoe) blagochinie vo vtoroj polovine XIX – konce 30-h godov XX veka*. Riga: [Filokalija].

7 Ar jēdzienu "vecticība" apzīmē reliģisku strāvojumu krievu pareizticībā, kas aizsākās kā pretošanās kustība Krievijas cara Alekseja I (1645–1676) un Maskavas un Visas Krievijas patriarha Nikona (1652–1666) 17. gs. 50.– 60. gados veiktajām Baznīcas reformām. Reformu pretinieki iestājās par pirmsreformu (senpareizticīgo) krievu baznīcas svētumu un tās saglabāšanu. Gadsimtu gaitā vecticībnieki sadalījās dažādos novirzienos, starp kuriem veidojās būtiskas dogmatikas un reliģiskās prakses atšķirības un kuras ar laiku ieguva kanonisko normu nozīmi.

Grāmatas sastādītāji ir Tartu Universitātes Teoloģijas un reliģijpētniecības skolas vadošie speciālisti – asociētā profesore Irina Pērta (*Paert*) un baznīcas vēstures doktors Džeimss M. Vaits (*White*). Abi vēsturnieki devuši nozīmīgu ieguldījumu Igaunijas pareizticīgās baznīcas un vecticībnieku vēstures izpētē. I. Pērta specializējas vecticībnieku un Krievu pareizticīgās baznīcas vēsturē un kultūrā. Viņas pašreizējais izpētes darbs ir veltīts pareizticības un reliģiskās izglītības vēsturei Baltijā, kā arī reliģijas lomai mūsdienu Baltijas valstu krievu diasporā. Viņa ir autore divām monogrāfijām,[8] kā arī vairākiem rakstiem un grāmatu nodaļām par aktuālo tēmu.[9] Dž. M. Vaits specializējas Krievijas impērijas perioda Krievu pareizticīgās baznīcas un vecticībnieku vēsturē,[10] ir vietnes www.balticorthodoxy.com

---

Tomēr vecticību nepārstāv kanoniski vienota reliģiskā organizācija, drīzāk tas ir īpašs reliģisks un kultūras fenomens, kas apvieno nacionāli un konservatīvi noskaņoto pareizticīgo daļu. Skat. Nadežda Pazuhina (2025). Vecticība. *Nacionālā enciklopēdija*. Latvijas Nacionālā bibliotēka. Pieejams: https://enciklopedija.lv/skirklis/154657-vectic%C4%ABba (skatīts 18.05.2026.).

8 Irina Paert (2003). *Old Believers, Religious Dissent and Gender in Russia 1760–1850*. Manchester: Manchester University Press; Irina Paert (2010). *Spiritual Elders: Charisma and Tradition in Russian Orthodoxy*. Dekalb, Illinois: Northern Illinois University Press.

9 Irina Paert, Toomas Schvak (2014). Orthodox Education in the Baltic Provinces of Imperial Russia and Independent Estonia from 1840s till 1941. *Quaestio Rossica*, 3, pp. 142–158; Irina Paert (2022). Conciliarity in the Borderlands: The Riga Orthodox Council (Sobor) of 1905 and the Church Reform Movement in Imperial Russia. *The Journal of Ecclesiastical History*, 73 (3), pp. 572–594; Irina Paert (2020). A Family Affair? Post-Imperial Estonian Orthodoxy and Its Relationship with the Russian Mother Church, 1917–23. *Canadian Slavonic Papers*, 62 (3–4), pp. 315–340; Irina Paert (2016). Pravoslavnye shkoly v pribaltijskih gubernijah (1840–1914): problemy religioznoj i etnicheskoj identichnosti. *Religioznoe obrazovanie v Rossii i Evrope v konce XIX – nachale XX veka*. Red. Evgenija Tokareva i Marek Inglot. S.-Petersburg, s. 187–202; Catherine Gibson, Irina Paert (2022). Apostasy in the Baltic Provinces: Religious and National Indifference in Imperial Russia. *Past and Present*, 255 (1), pp. 233–278; James White, Irina Paert, Priit Rohtmets (2024). Sitting on the Shoulders of the Parish: Community and Control in the Estonian Apostolic Orthodox Church, 1918–1940. *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, 72 (2), S. 251–277.

10 James White (2020). *Unity in Faith? Edinoverie, Russian Orthodoxy, and Old Belief, 1800–1918*. Bloomington: Indiana University Press; James White (2020). Russian Orthodox Monasticism in Riga Diocese, 1881–1917. *Canadian Slavonic Papers*, 62 (3–4), pp. 373–398; James White (2022). Changing Tides of Nation and Confession: Building Orthodoxy and Empire on the Island of Vormsi, 1873–1905. *Ab Imperio*, 2, pp. 147–177; James M. White (2026). The Russian Orthodox parish clergy in interwar Estonia: a prosopography. *Journal of Baltic Studies*, 57 (2), pp. 299–325; Konstantin D. Bugrov, Sergej V. Sokolov, Elena A. Stepanova, James M. White, eds. (2020). *Concepts of Conflict and Concord in Russian Social Thought and Practice, 18th to 20th Centuries.* Ekaterinburg: Ural University Press.

dibinātājs un organizētājs, regulāri tajā publicējot savus jaunākos pētījumus par pareizticību Baltijā.[11]

Krājuma tapšanā, aptverot ļoti plašu reliģiju un pareizticīgās baznīcas un vecticības kultūras dzīves izpētes lauku, piedalījušies Igaunijas, Latvijas, Lietuvas un Somijas dažādu disciplīnu speciālisti: Latviju pārstāvošās vēsturnieces Nadežada Pazuhina un Ineses Runce, Lietuvu pārstāvošās sociālo zinātņu pētnieces Kristina Šļavaite (*Šliavaitė*) un Monika Frējute-Rakauskiene (*Frėjutė-Rakauskienė*), etnoloģe Margarita Moisejeva (*Moisejeva*), Igauniju pārstāvošā vēsturniece Ļubova Kiseļova (*Kisseljova*), filoloģe Tatjana Šora (*Šor*), teoloģijas un reliģiju pētnieks Andrejs Sotšovs (*Sõtšov*), teoloģijas doktorants Alberts Ludvigs Roine (*Roine*) un etnologs Danila Rigovskijs (*Rygovskiy*), Krievijas vēsturnieks un teologs Aleksandrs V. Bertašs (*Bertash*), kā arī Somijas vēsturniece Elina Kahla (*Kahla*), reliģiju pētnieks Darins Stepanovs (*Stephanov*), praktiskās teoloģijas profesors Pekka Metso (*Metso*) un baznīcas mūzikas asociētā profesore Marija Takala-Roščenko (*Takala-Roszczenko*). Izmantojot starpdisciplināru zinātņu metodi, monogrāfija atspoguļo reliģisko dzīvi Baltijas jūras reģionā, kas vēsturiski ir izveidojies par daudzkonfesionālu, multietnisku un multilingvistisku vidi no 19. gadsimta vidus līdz mūsdienām.

Monogrāfijas autori par savu mērķi ir izvirzījuši izgaismot tos pareizticības aspektus, kas pārāk bieži palikuši citu zinātniskās izpētes tēmu ēnā (16. lpp.). Līdz šim, pētot pareizticību Baltijas jūras reģionā, vēsturnieki tradicionāli fokusējās uz tās lomu politikā, tādējādi aizmirstot ticīgos kā atsevišķus indivīdus, zemākā līmeņa garīdzniecību un viņu ģimenes, kas paši par sevi veido vēsturi. Ar savu darbību aktīvākie ticības pārstāvji ir spējuši ietekmēt vietējās sabiedrības sociālos, kultūras, politikas un ekonomiskos procesus, vienlaicīgi mijiedarbojoties ar citām konfesijām un laicīgajām institūcijām (45. lpp.). Tādā veidā, pārnesot fokusu no makrovēstures uz mikrovēsturi, pēc autoru domām, tiek no jauna atklāta ikdienas dzīves pieredze, stratēģijas un nepamanītās balsis pagātnē, kas darbojās ar – vai pret – valsts un baznīcas struktūrām (48. lpp.). Tomēr pilnībā atteikties no politisko jautājumu izpētes baznīcas dzīvē nevar. Īpaši tas raksturīgs cariskās Krievijas vēsturei, kad politiskie lēmumi un tiem sekojošie procesi notika laicīgās un garīgās varas ciešā simbiozē. Arī monogrāfijā piedāvātie raksti apskata dažādas baznīcas kultūras dzīves parādības noteiktu aktuālo politisko notikumu ietvarā. Tā vecticībnieki, meklējot jaunu savas kultūras un reliģijas

11 James White (2026). *Mission: Orthodox Mission in Late Imperial Riga Diocese*. Pieejams: https://www.balticorthodoxy.com/mission (skatīts 09.03.2026.); James M. White (2026). *The Fake Metropolitan*, 1926-27. Pieejams: http://www.balticorthodoxy.com/the-fake-metropolitan-1926 (skatīts 09.03.2026.).

identitāti starpkaru periodā, Latvijas valsts varas pārstāvju ieskatā kļuva par politiski uzticamu sabiedrības daļu (N. Pazuhina, I. Runce).[12] Vai arī jaunajās valstīs, kas izveidojās pēc Pirmā pasaules kara, aktualitāti ieguva nacionālisma idejas, kuras ar politisko spēku atbalstu ienesa korekcijas arī baznīcas dzīvē (P. Metso, M. Takala-Roščenko).[13]

Raksti liecina par autoru erudīciju apskatītajos jautājumos. Spriedumi par konkrētu tēmu tiek balstīti uz iepriekš veiktiem pētījumiem, atsevišķos rakstos izmantoti arī Latvijas, Igaunijas un Somijas valsts arhīvu materiāli – ņemot vērā izpētes jautājuma specifiku. Norādītās atsauces ir noderīgas padziļinātām interesējošo jautājumu studijām. Tomēr atsevišķiem rakstiem, kuros ir mēģināts apskatīt situāciju Latvijā, būtu ieteicams izmantot arī Latvijas pētniecības institūcijās atrodamos avotus, kas celtu pētījumu zinātnisko vērtību. Tā P. Metso un M. Takalas-Roščenko rakstā par somu–baltiešu pareizticības sakariem starpkaru periodā ir tikai nedaudz ieskicēta Latvijas pareizticīgās baznīcas arhibīskapa Jāņa (Pommera), kura nostāja balstījās uz pareizticīgās baznīcas kanonu ievērošanu, un Latvijas valdības, kas balstījās valsts drošības interesēs un bija pilnīgi pretēja arhibīskapa pozīcijai, attieksme pret kopīgas Baltijas pareizticīgās baznīcas (iekļaujot Somijas, Igaunijas, Latvijas un, iespējams, Lietuvas baznīcas) izveides ideju. Šī jautājuma dziļāka analīze iztrūkst tieši attiecīgu avotu nepietiekamas izmantošanas dēļ.[14]

Pozitīvi ir vērtējams monogrāfijai pievienotais ilustratīvais materiāls, kas ļoti labi papildina atsevišķus rakstus un ļauj vizualizēt autoru domu, piemēram, I. Pērtas rakstā[15] iekļautā fotogrāfija ar māti un meitu Tatjanu Rajevsku un Serafimu Bežatinsku (uzņemta 1885. gadā) ir vērtīgs viņu dzīvesstāsta un kopumā pareizticīgo sieviešu dzīvesveida raksturojuma uzskatāms papildinājums. Savukārt A. V. Bertaša rakstā[16] par Lietuvas pareizticīgo baznīcu arhitektūru pietrūkst plašāka ilustratīvā materiāla, kas lasītājam ļautu labāk iepazīties ar dažādo baznīcu arhitektūras stilu niansēm. Tāpat pozitīvi ir vērtējama

12 Nadežda Pazuhina, Inese Runce (2025). An Old Community in the New State: Political and Cultural Transformations among the Old Believers of Latvia, 1918–1940. *Baltic Orthodoxy*, pp. 88–113.

13 Pekka Metso, Maria Takala-Roszczenko (2025). The Bonds of Kindred Churches: Finnish-Baltic Orthodox Connections in the Interwar Period. *Baltic Orthodoxy*, pp. 359–389.

14 Ibidem.

15 Irina Paert (2025). Orthodox Women in the Baltics: Gender, Marriage, and the Transformation of the Clerical Estate from the Great Reforms to the Revolution. *Baltic Orthodoxy*, pp. 57–87.

16 Aleksandr V. Bertash (2025). Building Orthodox Churches in Lithuania in the Nineteenth and Early Twentieth Centuries. *Baltic Orthodoxy*, pp. 189–222.

darba noslēgumā pievienotā jēdzienu vārdnīca un detalizētais rādītājs. Tas dod lasītājam iespēju ātri sameklēt interesējošo jautājumu vai rast skaidrojumu atsevišķiem specifiskiem terminiem, kas ir raksturīgi tieši pareizticīgajai baznīcai.

Darbs ir sadalīts četrās daļās: ievads un trīs pamatnodaļas. Ievada daļā ļoti koncentrētā veidā apskatīta pareizticīgās baznīcas vēsture laika posmā no 19. gadsimta vidus līdz mūsdienām Baltijas jūras reģionā. Tajā tiek konstatētas raksturīgākās kopējās un atšķirīgās attīstības tendences mūsdienu Latvijas, Igaunijas, Lietuvas un Somijas teritorijās. Daļas autori, kuri ir arī monogrāfijas sastādītāji, I. Pērta un Dž. M. Vaits pievēršas atsevišķos laika periodos un konkrētās teritorijās esošo politisko režīmu attieksmei pret pareizticīgo baznīcu, raksturojot dažādos to ietekmējošos faktorus un vienlaikus sniedzot arī salīdzinājumu ar pārējām reģionā esošajām konfesijām. Autori secina, ka, neskatoties uz atšķirīgo attīstību starpkaru periodā, katrai no baznīcām izdevās radīt kaut ko fundamentālu, paliekošu, ko mūsdienās var dēvēt par *nacionālo pareizticību* (35. lpp.). Savukārt vecticībnieki, kuri atšķirībā no pareizticīgajiem cara politikas ietvaros tika vajāti, ar 1905. gadā pasludināto ticības brīvību piedzīvoja *sudraba laikmetu*. Starpkaru periodā vecticībnieki kļuva par "savējiem", izpelnoties lielāku līdzjūtību nacionālo valstu sabiedrībās un valdībās nekā pareizticīgie.

Otrais pasaules karš uz ilgu laiku radikāli mainīja gan baznīcu, gan valstu robežas. Savukārt, atjaunojoties neatkarīgām nacionālām valstīm, pareizticība sastapās ar tiem pašiem starpkaru perioda izaicinājumiem: postpadomju telpā pareizticīgajām baznīcām nācās no jauna definēt attiecības ar valsti un titulnācijām un samierināties ar sāpīgo vēstures mantojumu, kas tām uzspieda "krievu ticības" zīmogu. Monogrāfijas ievadā autori precīzi atklāj pareizticības dažādo pieredzi reģionā. Tā tiek parādīta nevis kā kaut kas fiksēts vai no augšas noteikts, bet gan kā nepārtrauktā procesā esoša sabiedrības izpausme, ko ar dažādām praksēm veido ticīgie, vietējie garīdznieki un kopienas. Šo principu ņēmuši vērā visi monogrāfijas veidošanā piedalījušies autori. Tādā veidā ievads apvieno rakstu krājumu vienotā veselumā un skaidri pamato tajā apkopoto pētījumu tēmu izvēli. Lai gan katra raksta beigās ir secinājumu daļa, monogrāfijai tomēr pietrūkst kopēju, visus rakstus apkopojošu secinājumu. Lasītājs, kurš iepazinies ar atsevišķu cilvēku likteņiem, reliģisko kopienu un vietu nozīmi un apzinājis pareizticībā piekopto prakšu dažādību, varētu vēlēties apkopojošu secinājumu veidā noslēgt savu lasīšanas "ceļojumu". Tas izpaliek, tomēr tas nav būtisks trūkums, jo, kā jau minēts, tas tiek pamatots ievada daļā.

Katra no monogrāfijas trīs pamatdaļām: *Cilvēki, Vietas, Prakses* ir sakārtota loģiskā secībā, sākot ar hronoloģiski agrākam periodam veltītu rakstu, kas analizē

nosacīti mazāku pētāmo vienību, piemēram, sievietes pareizticīgās garīdzniecības ģimenē (I. Pērta)[17] vai Tartu Sv. Georga draudzes skola (L. Kiseļova, T. Šora).[18] Turpinājumā tiek skatītas vēlākā laikā darbojošās lielākas pētāmās vienības, piemēram, vecticībnieku kopienas vēsture Latvijā (N. Pazuhina, I. Runce)[19] un krievu pareizticīgo kopiena Lietuvā pēc 1990. gada (K. Šļavaite, M. Frējute-Rakauskiene).[20] Tāpat tiek ievērots hronoloģisks iedalījums, kurā laika periodi katrā sadaļā secīgi nomaina cits citu. Tā monogrāfijas trešā daļa "Prakses" tiek iesākta ar pētījumu par cara Aleksandra II svētā tēla pakāpenisku noformēšanos un šī kulta izpausmēm Lietuvas diecēzē 19. gadsimta otrajā pusē (D. Stepanovs).[21] Daļa tiek noslēgta, iezīmējot 21. gadsimta izaicinājumus Lietuvas pareizticīgās baznīcas reliģiskās mūzikas attīstībā (M. Moisejeva).[22] Tādējādi katrā daļā tiek aptverts viss ievadā pieteiktais laika periods.

Kolektīvās monogrāfijas autori skata baznīcas attīstību caur atsevišķu cilvēku likteņiem un viņu ieguldījumu baznīcas attīstībā, atsevišķos gadījumos dodot liktenīgus pavērsienus tās dzīvē. Tā, piemēram, Valamo klostera mūkam, vēlākajam Somijas pareizticīgās baznīcas arhibīskapam *Paavali* (*Olmari*, 1914–1988) ar savu mūža darbu izdevās mainīt pozitīvā gultnē visas somu sabiedrības uzskatus par pareizticību, kļūstot par tiltu starp veco un jauno pasauli (E. Kahla).[23] Ar piemēriem par konkrētu lokālo vietu (izglītības iestāžu, draudžu, klosteru) ikdienas dzīvi un to organizāciju, kā arī baznīcas kanonos ieslēgtajiem paradumiem un reliģiskajām tradīcijām monogrāfijas autoriem ir izdevies izgaismot ticīgo cilvēku reliģiskās dzīves mikrovēsturi. Tādējādi no jauna tiek "atdzīvināti" kādreiz aizmirstie cilvēki un vietas, iekļaujot tos kopējā tautas vēsturē. Tāpat tiek veiksmīgi atklāta Baltijas jūras reģiona pareizticīgo baznīcu un vecticībnieku kopienas pāreja no tradicionālā uz jauno, moderno eksistences modeli. Interesanti, ka šīs pārmaiņas stimulēja ne tikai globāli vai visai sabiedrībai aktuāli notikumi,

17 Paert 2025, 57–87.

18 Ljubov Kisseljova, Tatjana Šor (2025). The Orthodox School in the Tartu Parish of St George, 1848–1918. *Baltic Orthodoxy*, pp. 141–166.

19 Pazuhina, Runce 2025, 88–113.

20 Kristina Šliavaitė, Monika Frėjutė-Rakauskienė (2025). Religion in Ethnicity Making in the Russian Orthodox Community of Lithuania: The Perspective of Believers. *Baltic Orthodoxy*, pp. 114–137.

21 Darin Stephanov (2025). The Tsar's Sacred Aura: Commemorating the Liberation of the Serfs and the Failed Assassination Attempts on Alexanders II in the Lithuanian Diocese, 1861–1881. *Baltic Orthodoxy*, pp. 317–358.

22 Margarita Moisejeva (2025). Lithuanian Orthodox Hymns in a Changing Cultural and Socio-Political Environment. *Baltic Orthodoxy*, pp. 416–435.

23 Elina Kahla (2025). A Monk's Homeland is His Monastery: The Valamo Monastery's Path Towards Finnicisation, 1940–1986. *Baltic Orthodoxy*, pp. 289–313.

bet arī pavisam ikdienišķas lietas, piemēram, ikdienas apģērba modes izmaiņas. Tām bija pakļautas arī tik tradicionālas un konservatīvas kopienas kā, piemēram, vecticībnieki. Pakāpeniski mainoties pieejai ikdienas ģērbšanās stilam, nemanāmi mainījās arī viņu izpratne par dievbijību (D. Rigovskijs).[24] Pārmaiņas tiek saskatītas 19. gadsimta otrajā pusē un 19.–20. gadsimta mijā, kad radās un aktualizējās dažādas kustības un idejas, piemēram, feminisms un nacionālisms, un kas ietekmēja arī reliģisko kopienu pasaules uztveri. Process turpinās arī šodien, piemērojoties mūsdienu dzīves ritmam. Rakstā par Laiuses pareizticīgo draudzi 19.–20. gadsimta mijā A. Sotšovs norāda, ka, pētot reliģisko draudžu mikrovēsturi, ir svarīgi atbildēt uz jautājumiem: "Kā uz dažādām pārmaiņām, kuras tika piedzīvotas kopš 19. gadsimta, skatījās reliģiskās kopienas, un kā šīs izmaiņas ietekmēja pašas kopienas?"[25] Pēc būtības uz šiem jautājumiem atbild visi autori, kas piedalījušies monogrāfijas tapšanā, un tā ir galvenā iezīme, kas apvieno piedāvātos rakstus.

Monogrāfija veltīta Baltijas pareizticībai un vecticībai, taču darbā ļoti maz ir apskatīta pareizticīgās baznīcas specifika Latvijas teritorijā. No 14 rakstiem viens ir veltīts Latvijas vecticībniekiem starpkaru periodā (N. Pazuhina, I. Runce). Plašāks izklāsts par pareizticīgajiem klosteriem Latvijā starpkaru periodā atrodams Dž. Vaita rakstā. Tomēr salīdzinoši nedaudz uzmanības Latvijas gadījumam tiek pievērsts rakstā par somu–baltiešu pareizticīgo baznīcu sakaru veidošanos 20. gadsimta 20.–30. gados (P. Metso, M. Takala-Roščenko), un tikai garāmejot Latvijas situācija apskatīta pētījumā par pareizticīgo muzeju veidošanu Igaunijā (A. L. Roine). Tā kā vairākos rakstos ir uzsvērts nacionālais jautājums, kuram bija liela ietekme uz baznīcas kā institūcijas ar noteiktām tradīcijām veidošanos, būtu bijis vērtīgi grāmatā iekļaut rakstu, kas veltīts tieši latviešu pareizticībai. 19. gadsimtā tā bija unikāla parādība Latvijas vēsturē, kas savas tradīcijas turpināja arī 20. gadsimta pirmajā pusē. Tā, piemēram, 20. gadsimta 20. gadu sākumā notika asas diskusijas publiskajā telpā par Latvijas pareizticīgās baznīcas turpmāko attīstības ceļu, priekšplānā izvirzot tieši nacionālo jautājumu. Lasītājam/lasītājai būtu interesanti salīdzināt dažādo pieredzi Baltijas jūras reģiona ietvaros. Diemžēl tas izpaliek.

24 Danila Rygovskiy (2025). Clothing and External Piety among Baltic Old Believers in the Twentieth Century. *Baltic Orthodoxy*, pp. 390–415.

25 Andrei Sõtšov (2025). The Orthodox Parish of Laiuse, 1848–1918. *Baltic Orthodoxy*, pp. 167–188, here p. 168.

Skatoties uz līdzīgo un pat kopīgo vēsturisko pieredzi (īpaši attiecībā uz Latviju un Igauniju),[26] monogrāfija ļauj konstatēt, ka situācija atsevišķos gadījumos bija līdzīga visās Baltijas jūras reģiona pareizticīgajās baznīcās. Atšķirības meklējamas tikai atsevišķās, konkrētam reģionam tipiskās niansēs – garīdznieku ģimeņu tradīcijās, draudžu skolu organizācijā un klosteru iekšējās dzīves iekārtā u. tml., uz kurām liela ietekme bija nacionālajam aspektam. Tā, piemēram, rakstā par Lietuvas pareizticīgo dievnamu arhitektūru 19. gadsimtā un 20. gadsimta sākumā A. V. Bertašs norāda, ka Lietuvas gadījums nav salīdzināms ar pārējo Baltiju atšķirīgās vēsturiskās pieredzes dēļ. Tomēr viņš turpat secina, ka izņēmums ir Latgale, kurā situāciju var raksturot kā tuvu Lietuvai.[27] Tāpēc var pieņemt, ka, piemēram, pētot Latgales pareizticīgos dievnamus, šis raksts var dot vērtīgas teorētiskas atziņas. Šī iezīme ir raksturīga gandrīz katram monogrāfijā iekļautajam rakstam. Tie dod teorētisku bāzi tālākām studijām par to interesējošo jautājumu, kas, iespējams, kādā no Baltijas valstīm līdz šim nav pētīts avotu trūkuma vai kādu citu iemeslu dēļ, bet kuram ir kādi noteikti saskarsmes punkti kopējā reģiona vēsturē. Tādējādi kopumā darbs vērtējams kā nozīmīgs zinātnisks ieguldījums reģiona pareizticīgās baznīcas vēstures izpētē, tajā skaitā arī Latvijā.

© 2026 Baiba Pazāne, Latvijas Universitāte
Raksts publicēts brīvpieejā saskaņā ar Creative Commons Attiecinājuma-Nekomerciāls 4.0 Starptautisko licenci (CC BY-NC 4.0)
This is an open access article licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0) (https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

26 Laika posmā no 1850. gada 1. jūlija līdz 1919. gadam, kad Pirmā pasaules kara noslēgumā uz Krievijas impērijas drupām izveidojās jaunas nacionālas valstis, Igaunijas un Latvijas vēsturiskajās teritorijās esošās pareizticīgo draudzes atradās Rīgas eparhijas sastāvā. Tajā ietilpa 11 prāvestu iecirkņi, apvienojot visas Kurzemes, Vidzemes un Igaunijas guberņās esošās pareizticīgo draudzes. Līdz 1850. gadam Pleskavas eparhijas sastāvā darbojās Rīgas vikariāts, izveidots 1836. gadā.

27 Bertash 2025, 221.